

نگاهی کارکردگرایانه به «سقط جنین آزاد» با تأکید بر رویه دیوان اروپایی حقوق بشر

سیدمحمد حسینی*

سعید رهایی**

DOI: 10.22096/HR.2023.529256.1311

[تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۰۹]

چکیده

مقاله حاضر در این مقام است که از خلال تحلیل پرونده‌های دیوان اروپایی حقوق بشر و با مطالعه غیرجانبدارانه، کارکردها و آثار مثبت و منفی سقط جنین آزاد - با حداقل محدودیت - فارغ از لحاظ بنیان‌های اخلاقی، فلسفی یا دینی، دریابد کدام‌یک از دو دیدگاه محدودیت موسع سقط جنین یا جواز گسترده آن می‌تواند در عمل برای خانواده یا جامعه به‌عنوان کل، سودمندتر باشد. این پژوهش در ابتدا با تبیین رویکرد دیوان اروپایی حقوق بشر راجع به سقط جنین، دریچه‌ای به بحث می‌گشاید و ذیل دو عنوان، به شیوه تحلیلی و کارکردگرایانه، آثار مثبت و منفی سقط جنین در جامعه را برمی‌شمرد. سقط‌های مبتنی بر جنسیت، سقط جنین و استعمار زنان و توريسم و صنعت سقط جنین تنها شماری از کارکردهای سوء سقط جنین آزاد در جامعه‌اند که حتی رفته‌رفته رویه دیوان اروپایی حقوق بشر را نیز به محدود کردن قوانین سقط جنین منعطف نموده و در تراحم خواست مادر، حیات جنین، حق پدر بالقوه و سایر عوامل، ترجیح را به برقراری تعادل میان همه منافع درگیر داده است تا خواست مادر.

واژگان کلیدی: دیوان اروپایی حقوق بشر؛ حق حیات جنین؛ حریم خصوصی؛ حق حیات زن باردار؛ کارکرد اجتماعی سقط جنین.

مقدمه

مقاله حاضر با انگیزه مقایسه‌ی طرفانه کارکردهای مثبت و منفی سقط جنین آزاد در جامعه نگاشته شده است تا از رهیافت این مقایسه مبتنی بر پرونده‌های دیوان اروپایی حقوق بشر^۱ به این مهم دست یابد که آثار سوء کدامیک برای جامعه بیشتر است و کدامیک از قوانین آزادی یا ممنوعیت سقط جنین برای جامعه به‌عنوان کل می‌تواند در عمل سودمندتر باشد. نگاه کارکردی به سقط جنین در عبارتی ساده بدین معناست که سقط جنین آزاد چه سود و زیانی برای خانواده یا جامعه به‌عنوان کل دارد و ممنوعیت آن می‌تواند چه محاسن و معایبی را در پی داشته باشد، فارغ از این که بحث از مبانی فلسفی، اخلاقی یا دینی راجع به موضوع صورت گیرد؟

با نگاهی گذرا به پرونده‌های بررسی شده توسط دیوان با موضوع سقط جنین، شاهد سوق یافتن رویه این نهاد به سمت حمایت از حیات جنین خواهیم بود.^۲ چرایی اتخاذ چنین رویکردی توسط دیوان، مسئله اصلی نوشتار پیش‌روست و فرضیه این است که دیوان با توجه به موضوعات و حق‌های متعددی که ذیل چنین پرونده‌هایی از جانب طرف‌های دعوی به آن‌ها استناد شده، به این نتیجه رسیده که عواقب سقط جنین آزاد برای جامعه، کمتر از غیرقانونی بودن سقط جنین نیست و به همین سبب رویه دیوان رفته‌رفته به سمت حمایت از حیات جنین منعطف شده است تا بتواند تعادلی میان حق‌های درگیر در مسئله سقط جنین ایجاد کند. تحقیق حاضر در تلاش است ابتدا مشکلاتی را که در هر دو سوی قانون‌گذاری راجع به این موضوع (آزادی یا ممنوعیت) وجود دارد، احصا کند و در نهایت با مقایسه آثار منفی احصاشده، کم‌هزینه‌ترین آن‌ها را به‌عنوان کارآترین قانون راجع به سقط جنین معرفی نماید. پی‌آمدهای منفی سقط جنین عموماً براساس رویه دیوان راجع به سقط جنین احصا شده است.

۱. مفاهیم کلیدی

در ابتدای این نوشتار به تبیین معنای «کارکرد» پرداخته خواهد شد و در ادامه، رهیافت کارکردی در بحث سقط جنین لحاظ خواهد گشت. شایان ذکر است دریافت نوشتار حاضر این است که نگاه دیوان در بررسی پرونده‌های مرتبط با سقط جنین، نگاهی کارکردی است و تلاش بر این است که در نهایت این فرضیه اثبات گردد.

۱. زین‌پس «دیوان».

2. Gregor Puppink, "Abortion and the European Convention on Human Rights," *Irish Journal of Legal Studies* 3, no. 2 (July 2013): 142-193.

۱.۱. مفهوم «کارکرد»

درحقیقت واژه «کارکرد» که معادل آن در زبان انگلیسی «Function» است، واژه‌ای است که از نظریه بنیادینی در علوم اجتماعی تحت عنوان «نظریه کارکردگرایی» اقتباس شده است و بنابراین در تعریف این واژه باید نگاهی کوتاه به جایگاه این اصطلاح در علوم اجتماعی بیندازیم. «کارکرد می‌تواند دربرگیرنده مفاهیم مختلفی از جمله اثر، نقش، وظیفه، معلول، عمل، فایده، انگیزه، غایت و غیر آن باشد، اما عام‌ترین مفهوم کارکرد را اندیشمندان جامعه‌شناسی، نتیجه و اثر دانسته‌اند.»^۳

۲.۱. ویژگی‌های تحلیل کارکردی

ویژگی تحلیل کارکردی وقایع و پدیده‌های اجتماعی که در نوشتار حاضر، سقط جنین از این دیدگاه تحلیل می‌گردد، نگاهی است که تأثیر پدیده را در جامعه - به‌مثابه یک کل - کاوش می‌کند. این نوع نگرش، تمایزی آشکار با تحلیل تاریخی وقایع یا تحلیل ناشی از انگیزش‌های فردی یا مبادی فلسفی وقایع دارد.^۴

در ابتدا باید به این نکته اشاره کرد که تحلیل سقط جنین با رویکرد کارکردی، مانع اشکال‌هایی است که برخی اندیشمندان به شیوه‌های نظری یا عقیدتی طرح بحث از سوی مدافعان حق حیات جنین دارند؛ برای نمونه به عبارت دیوید بوئین توجه کنید: «آنچه ناراحت‌کننده است، این است که سقط جنین را به‌عنوان یک مسئله صرفاً نظری، یک مسئله فلسفی جذاب که باید تنها در شرایط انتزاعی و تئوریک مورد توجه قرار گیرد، لحاظ کنیم.»^۵

گفتنی است در تحلیل حقوقی و حتی فقهی قانون یا استنباط حکم از منابع رسمی آن، کارکرد و آثار آن در جامعه هدف یا کل جامعه از معیارهای مهم اثبات حقیقت یا صحت قاعده یا درستی استنباط حکم است و درستی حکم حقوقی نمی‌تواند تنها مبتنی بر تحلیل‌های فلسفی یا حتی براساس منابع خود باشد و قانون‌گذار اعم از شرعی یا عرفی، ناگزیر است آثار اجتماعی حکم و تأثیر آن بر جامعه هدف را مدنظر قرار دهد و لحاظ کند. از همین رو مقاله حاضر فارغ از مبانی و منابع رسمی سقط جنین به آثار و کارکردهای واقعی آن از نگاه دیوان اروپایی حقوق بشر می‌پردازد. انتخاب منطقه جغرافیایی اروپا به‌عنوان جامعه هدف این

۳. غلامعباس توسلی، نظریه‌های جامعه‌شناسی (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۶)، ۲۱۷.

۴. لیوئیس کوزر، زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی (تهران: انتشارات علمی، ۱۳۹۰)، ۲۰۱.

5. David Boonin, *A Defense of Abortion* (University of Colorado, Boulder: Cambridge University Press, 2003), XIV.

تحقیق نیز از این جهت است که بسیاری از کشورهای این حوزه، سقط جنین را با محدودیت اندک مجاز یا مجاز می‌دانند.^۶

۳-۱. مفهوم سقط جنین

سقط جنین به پایان بخشیدن حیات جنین یا پایان یافتن حیات جنین در رحم اطلاق می‌شود^۷ و یا به تعبیر دیگر، اُفتادن جنین قبل از نمو کامل در رحم را سقط جنین گویند.^۸ معادل سقط جنین در زبان انگلیسی «Abortion» است که به معنای پایان دادن به حاملگی به صورت عمدی و در مراحل اولیه بارداری است.^۹ از نظر حقوقی نیز می‌توان با اندک تفاوتی، تعاریف مشابهی با تعریف پزشکی سقط جنین یافت، گرچه حقوق دانان در تعریف آن اتفاق نظر ندارند و برخی نیز به بازگویی تعریف پزشکی سقط جنین اکتفا کرده‌اند.^{۱۰} ویژگی‌های حقوقی سقط جنین به قرار ذیل است:

«الف) اثبات منشأ انسان بودن حمل؛ یعنی آنچه موضوع سقط قرار گرفته است، منشأ و به‌وجودآورنده انسان باشد، نه تطفه‌ای که قهراً به دلایل پزشکی از بین خواهد رفت.

ب) زنده بودن آن، اعم از این که سالم یا بیمار باشد، ولی قابلیت ادامه حیات جنینی را داشته باشد.

ج) از بین رفتن جنین، اعم از این که در اثر بیماری یا اقدام عامل خارج از وجود زن حامله باشد.
د) آزمایش رفتن جنین، اعم از این که در داخل رحم مادر واقع شود یا پس از خروج و به علت فقدان قابلیت زیست مستقل.^{۱۱}»

۴-۱. اقسام سقط جنین

به‌طور کلی می‌توان سقط جنین را به سه دسته تقسیم کرد:

۶. در قاره اروپا ۹۵ درصد زنانی که در سن باروری قرار دارند، در کشورهای زندگی می‌کنند که سقط جنین به درخواست آن‌ها یا مبنی بر دلایل اجتماعی و اقتصادی مجاز است.

Center for reproductive rights. 2022/09/13, <https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2020/12/European-abortion-law-a-comparative-review.pdf>.

۷. مهشید مشیری، فرهنگ زبان فارسی (تهران: نشر سروش، ۱۳۶۹)، ۵۹۸.

۸. محمد معین، فرهنگ فارسی، جلد ۲ (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵)، ۱۸۹۴.

9. A. S. Hornby, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, Sixth Edition (Tehran: Published by Diba, 1379), 3.

۱۰. هوشنگ شامبیانی، حقوق کیفری اختصاصی جرائم علیه اشخاص، جلد ۱، چاپ ۱۰ (تهران: نشر مجد-ژوین، ۱۳۸۵)، ۴۰۴.

۱۱. حسین آقایی‌نیا، حقوق کیفری اختصاصی (جنایات)، چاپ ۱۱ (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲)، ۳۵۲.

نگاهی کارکردگرایانه به «سقط جنین آزاد» ... / حسینی و رهایی ۱۴۵

الف) سقط خودبه‌خود:^{۱۲} به دلیل بیماری مادر یا جنین و بی آن‌که هیچ‌کس در فرآیند سقط، دخالتی داشته باشد، اتفاق می‌افتد.^{۱۳}

ب) سقط جنین القایی - درمانی:^{۱۴} برای ختم حاملگی با روش‌های طبی یا جراحی قبل از کسب قابلیت حیات توسط جنین است که به دلیل نارسایی‌های شدید جنین صورت می‌گیرد.^{۱۵} می‌توان گفت این نوع از سقط جنین در اکثر نظام‌های حقوقی دنیا مجاز شمرده شده است.^{۱۶}

ج) سقط جنین انتخابی (سقط جنین به درخواست):^{۱۷} ختم حاملگی به درخواست زن و نه به دلایل پزشکی، قبل از قابلیت حیات جنین است.^{۱۸} بحث‌انگیزترین قسم سقط جنین که درحقیقت محور بنیادین نوشتار حاضر را نیز به خود اختصاص می‌دهد، سقط جنین به درخواست یا سقط جنین انتخابی است.

با بررسی قوانین کشورهای مختلف می‌توان به شش توجیه برای سقط جنین دست یافت: برای حفظ حیات مادر، تجاوز به عنف و سوءاستفاده جنسی، ناهنجاری شدید جنین، خطر آسیب جسمی یا روانی، دلایل اقتصادی - اجتماعی و سقط به درخواست.^{۱۹}

۲. سقط جنین در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر

کنوانسیون اروپایی حقوق بشر^{۲۰} (زین پس کنوانسیون) دربردارنده هیچ حمایت صریحی از جنین نیست. این در حالی است که برخی اسناد منطقه‌ای حقوق بشر از جنین و حق حیات آن به‌صراحت حمایت کرده‌اند.^{۲۱} عدم تصریح کنوانسیون به حمایت از حیات جنین و مشخص نشدن

12. Miscarriage.

۱۳. شیوا علیزاده پاسدار، ویلیامز ۲۰۱۰ فشرده بارداری و زایمان (تهران: نشر و تبلیغ بشری - تحفه، ۱۳۹۱)، ۹۶.

14. Induced Abortion.

۱۵. علیزاده پاسدار، ویلیامز ۲۰۱۰ فشرده بارداری و زایمان، ۱۰۰.

۱۶. برخی محققان، سقط جنین را صرفاً به دو دسته سقط جنین خودبه‌خودی و سقط جنین القایی تقسیم کرده که قسم اخیر را هم شامل سقط جنین درمانی و نیز شامل سقط به درخواست دانسته‌اند سحر رستمی و دیگران، «بررسی تطبیقی قوانین سقط جنین در کشورهای جهان»، فصلنامه تاریخ پزشکی ۵، شماره ۱۷ (زمستان ۱۳۹۲): ۸۲.

17. Abortion on Demand.

۱۸. علیزاده پاسدار، ویلیامز ۲۰۱۰ فشرده بارداری و زایمان، ۱۰۰.

19. Marge Berer, "Abortion Law and Policy around the World: In Search of Decriminalization," *Health and Human Rights Journal* 19, no. 1 (June 2017): 15.

20. European Convention of Human Rights.

۲۱. بند نخست ماده چهارم کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (American convention of human rights) که حمایت از حیات را از لحظه انعقاد نطفه دانسته است.

محدوده این حمایت، به پیچیدگی این بحث دامن زده است. برخی تحلیل‌گران معتقدند سکوت کنوانسیون به معنای عدم حمایت از حیات جنین نیست و هم‌چنین با بررسی رویه دیوان در این زمینه می‌توان شواهد متعددی بر این امر یافت که نه تنها کنوانسیون حیات جنین را از محدوده حمایت خود خارج نکرده است، بلکه در بسیاری موارد به حمایت از حیات جنین تصریح دارد. در نتیجه نمی‌توان مدعی شد کنوانسیون، «سقط جنین آزاد» را مجاز دانسته یا حق بر آزادی آن را ایجاد کرده و یا مجاز شمرده باشد.^{۲۲} با پذیرفتن چنین پیش‌فرضی که رویه دیوان به سمت حمایت از جنین سوق یافته است، به چرایی اتخاذ این رویکرد از جانب دیوان می‌پردازیم و در همین راستا کارکردهای مثبت و منفی آزادی سقط جنین را بیان خواهیم کرد.

فهرست موادی از کنوانسیون را که با موضوع سقط جنین ارتباط دارد و دادخواهان تقریباً در تمام پرونده‌های طرح شده بدان‌ها استناد جسته‌اند، می‌توان این‌گونه ذکر کرد:

الف) ماده دوم (بهره‌مندی از حق حیات) که هم حیات جنین را در برمی‌گیرد و نیز در مواردی شامل حق حیات مادر است.

ب) ماده سوم (منع شکنجه و رفتار تزیلی) با این پیش‌فرض که جنین، درد را احساس می‌کند.^{۲۳}

ج) ماده هشتم (حق بر احترام به زندگی شخصی و خانوادگی) مستند اصلی حامیان حق انتخاب یا سقط جنین آزاد.

د) ماده نهم (آزادی نظر، عقیده و مذهب).

ه) ماده سیزدهم (حق جبران و رفع خسارت مؤثر).

و) ماده چهاردهم (ممنوعیت تبعیض).

از میان مواد مذکور، دو مورد در بحث سقط جنین بیشترین اهمیت را دارند و محور اصلی بحث موافقان و مخالفان سقط جنین می‌باشند: ماده دوم کنوانسیون مبنی بر بهره‌مندی از حق حیات که مستند مدافعان ممنوعیت سقط جنین است و بالاتفاق بدان استناد جسته و معتقدند باید از حیات جنین ذیل این ماده حمایت شود و ماده هشتم کنوانسیون (حق بر احترام به زندگی شخصی و خانوادگی) که مستند حامیان سقط جنین آزاد است و رویه دیوان نیز بر تفسیر و تحلیل

22. Puppink, "Abortion and the European Convention on Human Rights", 146-152.

۲۳. استناد خواهان در پرونده:

Case of R.H. against Norway, Application No. 17004/90, The European Commission of Human Rights sitting in private on May 19, 1992.

نگاهی کارکردگرایانه به «سقط جنین آزاد» ... / حسینی و رهایی ۱۴۷

این دو ماده از کنوانسیون تمرکز دارد. به طور آشکار، برجسته‌ترین موضع‌گیری‌های دیوان راجع به سقط جنین را می‌توان در شش پرونده مرتبط با این موضوع یافت:

- A, B and C v. Ireland; Application no. 25579/05; December 16, 2010.
- Brüggemann and Scheuten v. Germany, no. 6959/75, Commission's report of July 12, 1977.
- Boso v. Italy, no. 50490/99, Judgment of September 5, 2002.
- S.J. v. BELGIUM; Application no. 70055/10; March 19, 2015.
- P and S v. Poland; Application no. 57375/08, October 30, 2012.
- R.H. against Norway; Application no. 17004/90; The European Commission of Human Rights sitting in private on May 19, 1992.

شرایط به‌غایت متفاوت دادخواهان در این پرونده‌ها موجب شده است دیوان در ابعاد مختلف موضوع ورود کند و درعین حال در تمام این شرایط، خط سیر واحدی پیش روی خود ترسیم و از آن تبعیت نماید. بررسی و تحلیل آرای دیوان در این پرونده‌ها خود مجال مجزایی می‌طلبد.^{۲۴} آنچه هدف اصلی نوشتار پیش‌روست، چنان‌که پیش‌تر نیز بیان گردید، چرایی کارکردگرایانه جنین رویکردی از جانب دیوان است. با لحاظ مقدمات ذکرشده، سراغ بررسی کارکردهای مثبت و منفی سقط جنین در جامعه خواهیم رفت.

۳. کارکرد غیرقانونی بودن سقط جنین

مقصود از غیرقانونی بودن سقط جنین، غیرقانونی بودن مطلق آن است. اگر غیرقانونی تلقی شدن سقط جنین و مقابله جامعه با آن را پدیده‌ای اجتماعی در نظر گیریم، نگاه کارکردی به این پدیده، درواقع بدین معناست که غیرقانونی بودن سقط جنین برای جامعه به‌مثابه کل، چه مسائلی را به دنبال خواهد داشت و چه پی‌آمد و اثری را بر آن می‌گذارد؟

بسیاری از حامیان قانونی شدن سقط جنین معتقد بوده و هستند که اثر و نتیجه جرم‌انگاری و غیرقانونی بودن سقط جنین برای جامعه جز شماری از سقط‌های نایمن و غیربهداشتی که سلامت مادر و گاهی حیات وی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، دست‌آورد دیگری ندارد. برخی اندیشه‌وران

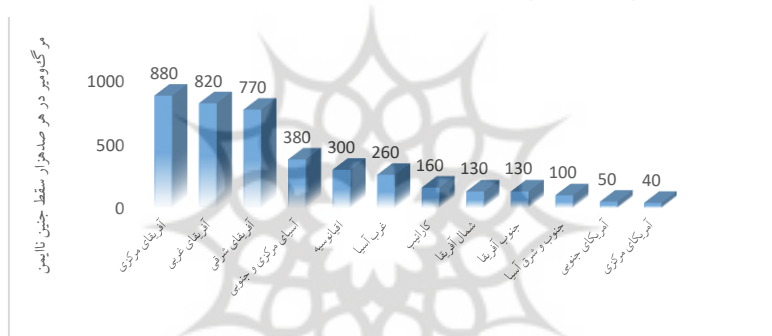
۲۴. برای اطلاعات بیشتر:

Puppink, "Abortion and the European Convention on Human Rights".

معتقدند ریشه‌کن کردن سقط جنین غیرقانونی ممکن نخواهد بود، مگر آن‌که با سقط جنین ایمن جای‌گزین شود.^{۲۵} این عبارت در این باب شایان توجه است: «مادران لهستانی، کودکان خود را می‌کشند یا به پرورشگاه می‌دهند یا برای سقط (به کشوری که آن را مجاز می‌داند) مسافرت می‌کنند [و] یا پزشک غیرقانونی می‌گیرند.»^{۲۶}

شماری از کارکردهای منفی غیرقانونی بودن سقط جنین در جامعه را می‌توان چنین برشمرد:

۱-۳. مرگ‌ومیر و عوارض جسمانی مادران بر اثر سقط جنین نایمن و غیربهداشتی در جهان در حقیقت مرگ مادران بر اثر سقط جنین نایمن در کشورهای مختلف جهان بسیار متفاوت است. شمایی کلی از آمار مرگ‌ومیر مادران را که ناشی از سقط جنین‌های غیربهداشتی و نایمن است، می‌توان در نمودار زیر مشاهده کرد.

میزان مرگ‌ومیر در هر صد هزار سقط جنین با روش‌های نایمن در سال ۲۰۰۳ م^{۲۷}

طبق آمار ارائه‌شده، بیشترین مرگ‌ومیر در آفریقای مرکزی است. کمتر از یک درصد (۰/۸۸) درصد از سقط جنین‌هایی که به شیوه‌های غیربهداشتی صورت می‌گیرد، به مرگ مادر انجامیده است. آمار مرگ‌ومیر ناشی از سقط جنین نایمن، فارغ از کمیت آن، به میزان توسعه‌یافتگی کشورها نیز مرتبط است. این آمار به طرز معناداری در کشورهای کمتر توسعه‌یافته و در حال توسعه نسبت به کشورهای توسعه‌یافته بالاتر است و به همین دلیل می‌توان مدعی شد چنین مرگ‌ومیری نمی‌تواند به‌تثابی کارکرد غیرقانونی بودن سقط جنین باشد. جدول ذیل نشان‌دهندهٔ اختلاف آمار مرگ‌ومیر در کشورها با لحاظ مؤلفه «توسعه» است.

25. Ellie Lee, *Abortion Law and Politics Today* (Great Britain: Macmillan press LTD, 1998), Xiii.

26. *Management of Unintended and Abnormal Pregnancy Comprehensive Abortion Care*, Eds. Maureen Paul, and others (UK: Wiley-Blackwell, 2009), 4.

27. *Management of Unintended and Abnormal Pregnancy Comprehensive Abortion Care*, 20.

	Estimated number of deaths per 100,000 unsafe abortion procedures (rounded)
World	300
Developed countries	10
USA	<1
Developing countries	350
Least developed countries	600
Other developing countries	300
Sub-Saharan Africa	750
Africa	650
Asia	300
Latin America and the Caribbean	50
Oceania	300

شمار تخمینی تعداد مرگ‌ها در هر صد هزار سقط جنین به روش‌های نایمن (۲۰۰۳م)^{۲۸}

بالاترین تعداد مرگ‌ومیر در کشورهای کمتر توسعه‌یافته و حدود شش صد نفر در صد هزار سقط جنین نایمن و پایین‌ترین آمار مربوط به کشورهای توسعه‌یافته است. در نتیجه می‌توان گفت دسترسی به داروهای مناسب، مراقبت‌های پس از سقط جنین و دسترسی به حداقل‌های مراقبتی و بهداشتی، تأثیری شگرف بر مرگ‌ومیر در سقط جنین‌های غیرقانونی دارد. طبق آماري که سازمان بهداشت جهانی ارائه داده است:

- «بین سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴م به‌طور میانگین، سالانه ۵۶ میلیون سقط جنین^{۲۹} (ایمن و نایمن) در جهان انجام داده شده است.

- ۲۵ درصد از بارداری‌ها به وسیله سقط جنین خاتمه یافته است.

- میزان سقط جنین در کشورهای در حال توسعه، بیشتر از کشورهای توسعه‌یافته بوده است.

- سالانه حدود ۲۵ میلیون سقط جنین نایمن در جهان انجام داده شده که تقریباً تمام آن‌ها در کشورهای در حال توسعه بوده است.

- حدود هشت میلیون از سقط‌های نایمن در شرایط بسیار بد و خطرناک صورت گرفته است.

- از هر چهار سقط جنینی که در آمریکای لاتین و آفریقا صورت گرفته، سه مورد آن با روش‌های نایمن و شیوه‌های غیربهداشتی بوده است.

28. *Management of Unintended and Abnormal Pregnancy Comprehensive Abortion Care*, 19.

۲۹. سقط جنین القا (induced abortion) که مترادف «abortion» است، به معنای قطع عمدی بارداری و در مقابل (miscarriage) به کار برده می‌شود که سقط جنین خودبه‌خودی است.

Vocabulary, 2020/4/1, <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/induced+abortion>.

- بالاترین آمار مرگ‌ومیر بر اثر سقط جنین در آفریقا است.
- سالانه بین ۴/۷ تا ۱۳/۲ درصد مرگ‌ومیر مادران را می‌توان به سقط جنین نایمن نسبت داد.
- حدود هفت میلیون زن، سالانه در کشورهای در حال توسعه به دلیل عوارض ناشی از سقط جنین نایمن در بیمارستان‌ها بستری می‌شوند.
- هزینه سالانه برای درمان عوارض ناشی از سقط جنین نایمن، ۵۵۳ میلیون دلار تخمین زده شده است.^{۳۰}

۲-۳. جرم‌انگاری سقط جنین و به رسمیت نشناختن حق انسان بر تمامیت جسمانی

بزرگ‌ترین تعلیل حامیان آزادی سقط جنین، حق انتخاب زنان برای سقط یا حفظ جنین است. حتی برخی معتقدند قوانین آزادی سقط جنین هنوز به بلوغ کافی نرسیده، چراکه صرفاً صدور مجوز سقط جنین به دست پزشکان سپرده شده است، درحالی‌که باید سقط یا حفظ جنین به معنای واقعی آن در دست زن باشد و بدین سبب قوانین موجود را تنها گام اولیه‌ای برای دستیابی به قانونی آزاد در این باره پنداشته‌اند.^{۳۱}

در مقابل، گروهی دیگر معتقدند آزادی سقط جنین در جوامع اغلب توسعه‌یافته نه تنها در راستای احقاق حقوق زنان نبوده، بلکه تصویب قوانین سقط جنین آزاد درحقیقت، «بد ضروری»^{۳۲} یا تعبیر ادبیات ما «دفع افسد به فاسد» است، با این توضیح که غیرقانونی بودن سقط جنین، مفسد را برای جامعه به عنوان کل در پی دارد که برای رفع آن، ناگزیر به آزادی سقط جنین روی آورده شده، گرچه آزادی آن به‌تثابی سودمند نیست و دست‌کم از مشکلات غیرقانونی بودن آن، راه‌گیزی ایجاد کرده است. طبق این استدلال، در صورتی‌که ثابت شود مفسده آزادی سقط جنین به‌مراتب بیشتر از جرم‌انگاری آن است، در این صورت باید قوانین سقط جنین بازنگری شود.

۳-۳. جرم‌انگاری سقط جنین و حق حیات مادر

در جامعه فرضی که سقط جنین مطلقاً ممنوع باشد، در شرایطی ممکن است ادامه بارداری منجر به سلب حیات مادر گردد. در چنین فرضی، تعارض میان ادامه حیات جنین و حیات مادر پیش خواهد آمد و مسلماً ترجیح با حفظ جان مادر است و ادعای گزافی نیست اگر بگوییم در این زمینه، اختلاف نظری میان هیچ‌یک از مکاتب و رویکردها به سقط جنین وجود ندارد.

30. Statistics, 2020/6/2, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/preventing-unsafe-abortion>.

31. Lee, *Abortion law and politics today*, 18.

32. Necessary evil. Lee, *Abortion law and politics today*, xi, para 3.

با وجود این ذیل چنین فرضی همیشه تصمیم‌گیری ساده نیست و گاهی ادامه بارداری، حیات مادر را به خطر می‌اندازد، اما به خطر انداختن هم عنوان ذومراتب و مشکک است؛ یعنی تا چه میزانی از خطر باید متوجه زندگی مادر باشد تا مجوز سقط جنین صادر شود؟ آیا خطر محتمل نیز می‌تواند مجوز سقط جنین باشد؟ دیوان هم از این مسئله غافل نبوده و در پرونده‌ای علیه ایرلند تصریح کرده است که باید میزان خطری که ادامه بارداری حیات مادر را تحت تأثیر قرار می‌دهد، روشن شود.^{۳۳}

در مورد این که جرم‌انگاری سقط جنین گاهی در تعارض با حق حیات مادر قرار می‌گیرد، تردیدی نیست و این امر را می‌توان از کارکردهای منفی جرم‌انگاری مطلق سقط جنین دانست، اما به علاوه می‌توان کارکردهای منفی دیگری را برای ممنوعیت سقط جنین در جامعه بیان کرد؛ مانند:

- غیرقانونی بودن سقط جنین و تضییع حق مادر برای تشکیل مجدد خانواده؛^{۳۴}
- غیرقانونی بودن سقط جنین و کودکان محصول تجاوز؛^{۳۵}
- غیرقانونی بودن سقط جنین و کودکان ناقص الخلقه؛
- غیرقانونی بودن سقط جنین و کودکان بی‌سرپرست؛
- غیرقانونی بودن سقط جنین و چالش‌های اقتصادی و اجتماعی.

۴. کارکرد قانونی بودن سقط جنین با توجه به رویه دیوان

پس از بررسی اجمالی آثار و کارکردهای سوء جرم‌انگاری مطلق سقط جنین، در این مرحله با توجه به رویه دیوان، به کارکردهای منفی آزادی و قانونی بودن سقط جنین به‌طور عام و در جامعه اروپایی به‌طور خاص اشاره خواهیم کرد. شایان ذکر است برخی کارکردها به بررسی مفصل نیاز دارد که مجال آن در این نوشتار نیست، چراکه هدف این بخش صرفاً احصای کارکردهای منفی و توضیح مختصر آن‌هاست.

33. Case of A, B and C v. Ireland, Application no. 25579/05 (December 16, 2010): para 178.

۳۴. این عنوان در واقع ناشی از استدلال یکی از دادخواهان در پرونده طرح‌شده نزد دیوان است که در آن، غیرقانونی بودن سقط جنین را نقض ماده (۸۲) کنوانسیون اروپایی حقوق بشر (حق بر تأهل و تشکیل زندگی) دانسته‌اند.

Case of Brüggemann and Scheuten v. Germany, no. 6959/75, Commission's report of July 12, 1977, p 15, para 4.

35. P and S v. Poland, Application no. 57375/08, October 30, 2012.

۴-۱. آزادی سقط جنین و حق حیات جنین

بدیهی است آزادی سقط جنین با حق حیات جنین در تعارض می‌باشد و شاهد بر آن، تأکیدی است که دیوان در تمام پرونده‌های بررسی‌شده جنین بیان کرده است: «گرچه ماده ۲ کنوانسیون به صراحت از حیات جنین حمایت نمی‌کند، ولی بدین معنا نیست که در هیچ شرایطی حامی حیات جنین نباشد.» با این وصف، دست‌کم ماده (۲) کنوانسیون به تأیید رویه دیوان^{۳۶} به‌نحو موجب جزئی، شامل جنین نیز خواهد بود و در نتیجه، آزادی مطلق سقط جنین با کنوانسیون و رویه دیوان و در اصل با حق حیات جنین تعارض آشکار دارد.

برخی نویسندگان به حق حیات جنین اکتفا نکرده و آزاد بودن سقط جنین را با مجموعه‌ای از حقوق و منافع کودک متولد نشده، متعارض دانسته و چنین گفته‌اند: «در دهه ۱۹۶۰م در انگلستان، زمانی که بحث بر سر آزادی سقط جنین بود، مسئله‌ای تحت عنوان حقوق و منافع جنین مطرح نبود. این در حالی است که امروزه، حقوق و منافع جنین به رسمیت شناخته می‌شود.»^{۳۷} در نتیجه می‌توان گفت از کارکردهای سقط جنین آزاد و قانونی، نادیده گرفتن حق حیات جنین است.

هم‌چنین در ذیل این گفتار می‌توان به تعلیلی که دیوان در پرونده (A B and C v. Ireland) در مورد عدم نقض ماده (۸) کنوانسیون داشته است، اشاره کرد: «با توجه به نگرش مهم مردم ایرلند در حمایت از حق حیات جنین، علی‌رغم اجماع اکثریت کشورهای اروپایی برخلاف این نگرش، نقض ماده ۸ کنوانسیون (حق بر حریم خصوصی و خانواده) در حق خواهان‌ها تشخیص داده نمی‌شود.»^{۳۸}

۴-۲. آزادی سقط جنین و حق پدر بالقوه

دو مورد از پرونده‌های دیوان به حق پدر بالقوه درباره سقط جنین اختصاص دارد.^{۳۹} گرچه در هیچ‌یک از این دو پرونده، دیوان نقض کنوانسیون را تشخیص نداده و در هر دو پرونده، دعوی را غیر قابل استماع دانسته، این امر بدان معنا نیست که هیچ حقی برای پدر بالقوه قائل نباشد، بلکه

36. Case of R.H. against Norway, Application No. 17004/90, The European Commission of Human Rights sitting in private on May 19, 1992, p 8; Case of Boso v. Italy, no. 50490/99, Judgment of September 5, 2002, last para of p 4; Case of Brüggemann and Scheuten v. Germany, no. 6959/75, Commission's report of July 12, 1977, p 19, para 60.

37. Lee, *Abortion law and politics today*, Xii.

38. Case of A, B and C v. Ireland, Application no. 25579/05 (December 16, 2010): 85.

39. Case of R.H. against Norway, Application no. 17004/90, The European Commission of Human Rights sitting in private on May 19, 1992; Case of Boso v. Italy, no. 50490/99, Judgment of September 5, 2002.

نگاهی کارکردگرایانه به «سقط جنین آزاد» ... / حسینی و رهایی ۱۵۳

دیوان با طرح دکترین تعادل منافع^{۴۰} که در همه پرونده‌های بررسی شده نیز رد پایی از آن وجود دارد، بر این عقیده است که تمام حق‌ها و منافع درگیر از جمله پدر بالقوه باید لحاظ شوند^{۴۱} و پذیرفته است که زندگی و منافع پدر بالقوه به واسطه سقط جنین تحت تأثیر شدید قرار می‌گیرد، تا جایی که وی می‌تواند مدعی شود در این باره در جایگاه قربانی قرار دارد.^{۴۲}

علت عدم پذیرش پرونده‌ای با مضمون حق پدر بالقوه در دیوان، این است که چنین حقی را به‌رغم این که شناسایی کرده، به لحاظ وزنی آن را در حد حق مادر برای سقط ندانسته و از این رو دو پرونده با مضمونی مشابه، غیر قابل استماع اعلام شده است، اما با توجه به آنچه بیان شد، می‌توان از دیگر کارکردهای منفی سقط جنین و آزادی آن را تضييع حق پدر بالقوه دانست.

۴-۳. سقط‌های انتخابی^{۴۳}

پیشرفت علم پزشکی این امکان را فراهم کرده است که قبل از ولادت جنین، جنسیت آن تشخیص داده شود. آزادی سقط جنین به زوجین این امکان را می‌دهد که انتخاب کنند فرزند دخترشان متولد یا سقط گردد. درحقیقت سقط جنین آزاد، ابزاری برای اعمال تبعیض جنسیتی در دست افراد قرار داده است. به این عبارت توجه کنید: «تبعیض جنسی پیش‌زادی،^{۴۴} مرزهای فرهنگی، اخلاقی و ملی را درنوردیده و امروزه این عمل در بسیاری از کشورها از جمله آمریکا با سقط جنین‌های انتخابی صورت می‌گیرد. چنین فرآیندی حتی در مراحل آغازین بارداری و پس از انعقاد نطفه نیز امکان‌پذیر است و این تبعیض آشکار براساس جنسیت می‌باشد.»^{۴۵}

پیدایش این پدیده در کشورهای اروپایی، شورای اروپا^{۴۶} را نیز به واکنش درباره آن واداشته است، تا جایی که ماده (۱۴) «کنوانسیون حقوق بشر و زیست پزشکی^{۴۷} به صراحت ممنوعیت آن

40. Balance of interests.

41. Case of A, B and C v. Ireland, Application no. 25579/05 (December 16, 2010): para 247; Case of R.H. against Norway, Application no. 17004/90, The European Commission of Human Rights sitting in private on May 19, 1992, p 9; Case of Boso v. Italy, no. 50490/99, Judgment of September 5, 2002, 5.

42. Case of R.H. against Norway, Application no. 17004/90, The European Commission of Human Rights sitting in private on May 19, 1992, P 7, last para; Case of Boso v. Italy, no. 50490/99, Judgment of September 5, 2002, P.4, para 2.

43. Sex selective abortion.

44. Prenatal sex discrimination.

45. Anna Higgins, *Sex-Selection Abortion: The Real War on Women* (American Reports Series: Charlotte Lozier Institute, 2016), 1.

46. Council of Europe.

47. Convention on Human Rights and Biomedicine.

را اعلام می‌کند.^{۴۸} تبعیض جنسی پیش‌زادی و مقابله با آن در اسناد بین‌المللی حقوق بشر نیز مغفول نمانده است. جنرال کامنت شماره ۲۸ کمیته حقوق بشر (راجع به ماده سوم میثاق حقوق مدنی و سیاسی) به موضوع انتخاب جنسی پیش‌زادی و الزام دولت‌ها به پیش‌گیری از این موضوع تصریح کرده است.^{۴۹}

از سوی دیگر برخی معتقدند تحقیقات بسیاری نشان‌دهنده این مهم است که صرفاً ممنوعیت قانونی انتخاب جنسی پیش‌زادی نمی‌تواند راهکار مناسبی برای جلوگیری از این پدیده باشد و چنین ممنوعیتی مانند ممنوعیت سقط جنین، عواقب منفی بسیاری به دنبال خواهد داشت.^{۵۰} با توجه به آنچه بیان شد، سقط جنین انتخابی را نیز می‌توان از دیگر کارکردهای آزادی سقط جنین در جامعه دانست.

۴-۴. توریسم برای سقط جنین

سفر برای سقط جنین، پدیده‌ای ناشی از اختلاف قوانین معمولاً کشورهای همسایه درباره سقط جنین است؛ برای مثال در کشور ایرلند، اصل بر ممنوعیت سقط جنین می‌باشد^{۵۱} و این در حالی است که در انگلستان فضایی کاملاً متفاوت حکم فرماست و سقط جنین آزاد و قانونی در مراکز پزشکی مجاز ارائه می‌گردد. طبیعتاً شهروند ایرلندی متقاضی سقط جنین که از نظر مالی، توانایی مسافرت و دریافت چنین خدمتی را داشته باشد، مسافرت خواهد کرد و این نقطه آغاز پدیده‌ای تحت عنوان «توریسم سقط جنین» است. گرچه کشور ایرلند در اقدام واکنشی، در مواردی آن را به رسمیت شناخته و قانونی دانسته است،^{۵۲} توریسم سقط جنین، اختصاصی به این کشور ندارد.

برخی توریسم سقط جنین را به تفصیل بررسی و تحلیل کرده^{۵۳} و آن را از کارکردهای مهم غیرقانونی بودن سقط جنین در جامعه یا چند کشور هم‌جوار دانسته و برخی گفته‌اند: «توریسم سقط جنین، پدیده جدیدی نیست و سالیان متمادی است که زنانی از لهستان و ایرلند به بارداری‌های ناخواسته خود در خارج از کشورشان خاتمه می‌دهند. گرچه آمار دقیقی از تعدادشان

48. Sex selective abortion, *Nils Muižnieks*, 2020/6/2, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/sex-selective-abortions-are-discriminatory-and-should-be-bann-1>.

49. General Comment no. 28: Article 3 (The Equality of Rights between Men and Women) Adopted at the Sixty-eighth session of the Human Rights Committee (March 29, 2000): para 5.

50. Monica Das Gupta, "Is banning sex-selection the best approach for reducing prenatal discrimination?" *Asian Population Studies* 15 (3) (September 2019): 319-336.

51. Protection of Life during Pregnancy Act 2013, no. 35 of 2013, section 22.

52. Protection of Life during Pregnancy Act 2013, no. 35 of 2013, section 18.

۵۳. مارکی بلوم، «توریسم سقط جنین و گسترش فزاینده آن»، مجله سیاحت غرب، شماره ۶۵ (پاییز ۱۳۸۷): ۵۱-۵۳.

در دست نیست، ولی مطالعات متعددی در این زمینه صورت گرفته و برخی از آن‌ها نشان می‌دهد به‌طور میانگین در سال ۲۰۰۷م نزدیک دویست زن در هفته از ایرلند شمالی و جمهوری ایرلند برای سقط جنین به انگلستان سفر کرده‌اند. در اروپا چندین کشور از جمله سوئد، اسپانیا [و انگلستان] کشورهای مقصد مطلوبی برای سقط جنین شناخته می‌شوند.^{۵۴}

ممکن است گفته شود اگر سخت‌گیری فزاینده‌ای برای سقط جنین در قوانین داخلی وجود نداشته باشد، توریسم سقط جنین به وجود نخواهد آمد، اما شواهدی وجود دارد که ثابت می‌کند نه تنها غیرقانونی بودن سقط جنین کارکردی دارد، بلکه حتی اختلاف اندک قانون‌گذاری در این باره نیز به گسترش این پدیده انجامیده است؛ برای مثال زنان فرانسوی، مراجعان همیشگی کلینیک‌های سقط جنین در اسپانیا هستند، تا جایی که حتی کلینیک‌های اسپانیایی برای راهنمایی این مراجعان، دفترچه‌هایی به زبان فرانسوی منتشر کرده‌اند. علت این است که قوانین سقط جنین در اسپانیا به زنان تا ۲۲ هفته‌گی جنین^{۵۵} اجازه سقط می‌دهند، درحالی که قوانین فرانسه، صرفاً تا ده‌هفتگی مجوز سقط جنین را صادر می‌کنند و شهروندان فرانسوی [که به هر دلیل] تا ده‌هفتگی موفق به سقط جنین نشده‌اند، به اسپانیا مسافرت می‌کنند.^{۵۶}

۴-۵. سقط جنین بدون رضایت مادر

این کارکرد از پرونده‌ای طرح‌شده نزد دیوان با مضمون مخدوش بودن رضایت مادر برای انجام دادن سقط جنین اقتباس شده است.^{۵۷} در این پرونده، خواهان، شهروند نیجریه است که محدودیت‌های بیشتری نسبت به کشورهای اروپایی در این باره وضع نموده و به‌رغم غیرقانونی بودن، اجبار به سقط جنین اتفاق افتاده است و چه بسا بتوان به طریق قیاس اولویت ثابت کرد در کشورهایی که سقط جنین آزاد وجود دارد، چنین اتفاقاتی شایع‌تر می‌باشد. شایان ذکر است در حقوق پزشکی، اصل مهم و اولیه، رضایت آزادانه، تام و اختیار مطلق بیمار برای دریافت

54. Ewa Hirvonen, "Polish Abortion Tourism" (Master's Thesis, Laurea University of Applied Sciences, 2017), 12.

55. در مورد قانون سقط جنین در اسپانیا گفتنی است سقط جنین به درخواست را تا چهارده‌هفتگی جنین و سقط با دلایل پزشکی را تا ۲۲ هفته‌گی جنین مجاز می‌شمرد.

Abortion Legislation in Europe, *the Law Library of Congress*, Global Legal Research Center (January 2015): 33.

56. Hirvonen, "Polish Abortion Tourism", 13.

57. در این پرونده، شاکی شهروند نیجریه به بلژیک پناهنده شده و مدعی است از طرف خانواده همسر تحت فشار برای سقط جنین قرار گرفته و برای همین مسئله از نیجریه گریخته و به بلژیک درخواست پناهندگی داده است.

Case of the S.J. v. BELGIUM, Application no. 70055/10, March 19, 2015, 3.

درمان است^{۵۸} و با وجود حساسیت موضوعی چون سقط جنین، مخدوش بودن رضایت مادر یا دست کم اختیار تام نداشتن در تصمیم‌گیری، پذیرفتنی نیست.

مهم‌تر آن که تمام تلاش حامیان حق انتخاب^{۵۹} و آزادی سقط جنین این بوده است که زن را به‌عنوان عنصر محوری و تصمیم‌گیرنده درباره سرنوشت جنین معرفی کنند^{۶۰} و هر نوع دخالتی را در این راستا مداخله در حق زن بر تمامیت جسمانی و زندگی خصوصی وی دانسته‌اند. در این خصوص به این عبارت توجه کنید: «نیاز به مجوز شخص ثالث اعم از یک متخصص و یا کمیته پزشکی، دادگاه، والدین، قیم یا شریک زندگی زن، نوعی نقض حریم خصوصی زنان و مانعی برای زنان از خدمات سقط ایمن به شمار می‌آید.»^{۶۱}

با این توصیف و با توجه به کارکرد منفی بالا، تلاش حامیان آزادی سقط جنین در مواردی نتیجه عکس داده است و احتمال اجبار شخص به سقط جنین هم از کارکردهای منفی قانونی بودن سقط جنین در جامعه است که نمی‌توان از آن چشم پوشید.

۶-۴. سقط جنین و استثمار نوین

بی‌تردید بخش عظیمی از نیروی کار جوامع صنعتی را زنان تشکیل می‌دهند.^{۶۲} حقوق کار و منافع کارگر ایجاب می‌کند زنان کارگر در مراحل از زندگی، تحت حمایت ویژه قرار گیرند. زنان کارگر باید هنگام بارداری، از مرخصی مناسب بهره‌مند باشند و پس از زایمان نیز باید زمان مشخصی را برای رسیدگی به فرزندشان اختصاص دهند. حتی مردانی که همسرشان صاحب فرزند شده است، مزایایی را دریافت می‌کنند و حق اولاد به حقوقشان افزوده می‌گردد و کارفرما در شرایطی مجبور است مهد کودکی در محل کار تأسیس کند تا کارمندان یا کارگران، فرزندانشان را در ساعت کاری به آن سپارند و در این راستا هزینه‌هایی صرف خواهد شد. بنابراین کارگر فاقد فرزند از لحاظ باری که بر کارفرما یا

۵۸. کنوانسیون حقوق بشر و زیست پزشکی (Convention on Human Rights and Biomedicine) مصوب شورای اروپا، فصل ۲، ماده (۵)، بحث «رضایت».

59. Pro-Choice.

60. "... Women must be at the centre of any discussion of abortion. Women need the ability to end unwanted pregnancy if they are to be in control of their lives. They need the freedom to be able to decide when, and by whom they become pregnant" (Lee, *Abortion law and politics today*, Xii).

۶۱. آریتا فتح‌نژاد کاظمی، و دیگران، «ابعاد مختلف سقط جنین و سیاست‌های مرتبط با آن در جهان»، مجله اخلاق پزشکی ۱۱، شماره ۳۹ (بهار ۱۳۹۵): ۸۱. این مطلب در مقاله مذکور به نقل از سایت [http://www.ippf.org/ourwork/what-we-](http://www.ippf.org/ourwork/what-we-do/abortion)

۶۲. طبق آمار سازمان بین‌المللی کار در سال ۲۰۱۵م حدود ۵۸۶ میلیون زن کارمند یا کارگر و یا مشارکت‌کننده در کار خانواده وجود دارد.

Women at work, trends, Executive summary, International Labour Office, Geneva (2016): 4.

سازمان دارد، با شخص دارای فرزند مقایسه‌شدنی نیست. چه‌بسا فرزندآوری بر بازده کاری شخص نیز تأثیرگذار باشد، چراکه مشغله‌های ذهنی در کار فیزیکی و روانی افراد بی‌تأثیر نیست. با همه این اوصاف، اگر نگوییم سقط جنین آزاد و قانونی در پوشش احقاق حقوق زنان عرضه گردیده است تا دنیای سرمایه‌داری، نهایت بهره‌وری از زنان را داشته باشد، دست‌کم می‌توان مدعی بود بی‌فرزندی و قانونی‌بودن سقط جنین به نفع کارفرمایان و سرمایه‌داران است و حمایت آن‌ها از این ایده، توجیه اقتصادی دارد. شاهد بر این ادعا آزادی سقط جنین در شوروی سابق می‌باشد که طلاپه‌دار ایده آزادی سقط جنین در اروپا و جهان لقب گرفته است.^{۶۳}

در تأیید این دیدگاه می‌توان به جمله معروف آلیس پائول،^{۶۴} فمینیست شناخته‌شده حامی حق حیات و مخالف سقط جنین نیز استناد کرد: «سقط جنین، استثمار نهایی زنان است.»^{۶۵} با توجه به آنچه بیان شد، از کارکردهای منفی و نه‌چندان آشکار قانونی‌بودن و آزادی سقط جنین را می‌توان استثمار و بهره‌کشی از زنان دانست.

۴-۷. آزادی سقط جنین و افزایش آمار سقط جنین

کارکرد منطقی آزادی سقط جنین، افزایش آمار سقط جنین خواهد بود، بی‌آن‌که حتی برای اثبات چنین فرضیه‌ای دست‌به‌دامان آمار و ارقام شویم، چراکه طبیعی است دردست‌رس‌بودن یک خدمت درمانی، متقاضیان آن را نیز فزونی بخشد. درعین حال برای تأیید به مطالب زیر توجه کنید:

- شایع‌ترین عمل جراحی در آمریکا سقط جنین است.

- بزرگ‌ترین عامل کشتار در جهان، سقط جنین است. بیماری قلبی، سالیانه شش‌صدهزار نفر را می‌کشد، درحالی‌که سقط جنین سالیانه ۱/۲ میلیون قربانی دارد.

- در آمریکا از سال ۱۹۷۳ تا ۲۰۱۳م بیش از ۵۵ میلیون جنین سقط شده است.^{۶۶}

پوپینک،^{۶۷} نویسنده مقاله «سقط جنین و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر»، سخن ذیل را از بنیان‌گذار سقط جنین آزاد در بریتانیا^{۶۸} درباره این مسئله که سی درصد از بارداری‌ها در اروپا به

63. *Management of Unintended and Abnormal Pregnancy Comprehensive Abortion Care*, 4.

64. Alice Paul.

65. "Abortion is the ultimate exploitation of women". Pro-life, 2020/4/16, <http://www.whyprolife.com/alice-paul-feminist-pro-life-advocate>.

66. Brian E. Fisher, *Abortion: The Ultimate Exploitation of Women* (USA: Published by Online for Life, 2013), 18.

67. Gregor Puppink.

68. Lord David Steel.

سقط جنین ختم می‌شوند، نقل کرده است: «هرگز انتظار نمی‌رفت با قانونی شدن سقط جنین، آمار آن افزایش یابد... دیگر ممکن نیست بحث درمورد سقط جنین فقط از زاویه پیشرفت و آزادی زنان نگریده شود. واقعیت سقط جنین برای پزشکان و قانون‌گذاران چندان ذهنی نبوده، بلکه در عمل با پیچیدگی‌های بسیاری همراه است.»^{۶۹}

برخی آمارها نشان می‌دهند از سال ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۰م در کشورهای توسعه‌یافته به‌طور عام و خصوصاً در اروپا با کاهش آمار سقط جنین مواجهیم.^{۷۰} این کاهش بدین معنا نیست که والدین یا مادران از سقط کردن جنینشان منصرف شده و اجازه تولد به او داده‌اند، بلکه بدین معناست که اساساً بارداری اتفاق نیفتاده است. ارتباط کاهش آمار با توسعه‌یافتگی بدین معناست که افراد، آگاهی لازم برای جلوگیری از بارداری ناخواسته را کسب کرده، ابزار لازم برای جلوگیری از بارداری را در اختیار دارند و درنهایت داری لازم برای از بین بردن نطفه را هم به‌وفور در دست دارند. با همه این اوصاف، جنین ناخواسته‌ای نمی‌ماند که سخن از سقط آن به میان آید، ولی در کشورهای آفریقایی، نه مردم ابزار مناسب و لازم برای جلوگیری از بارداری را به نسبت کشورهای توسعه‌یافته در دست دارند و نه در این باره آگاهی مطلوب دارند و به همین دلیل بارداری ناخواسته زیاد می‌شود و طبعاً آمار سقط نیز به نسبت بالاتر خواهد بود. درنهایت می‌توان جهش آمار سقط جنین را کارکرد منفی دیگری برای سقط جنین آزاد برشمرد.

۴-۸. انقلاب جنسی^{۷۱} و سقط جنین آزاد

پیش از پرداختن به موضوع سقط جنین و ارتباط آن با انقلاب جنسی، باید به موضوع عام‌تری تحت عنوان «پیش‌گیری از بارداری» بپردازیم که در کنار سقط جنین، آخرین تلاش برای پیش‌گیری از فرزندآوری است. انقلاب جنسی یا آزادی جنسی^{۷۲} به معنای شکسته‌شدن محدودیت‌ها و تابوهای جنسی است. سوغات انقلاب جنسی، شکسته‌شدن انحصار روابط جنسی در چارچوب خانواده و گسترش روابط آزاد و بی‌حدومرز است.^{۷۳} یکی از نویسندگان درباره انقلاب جنسی دهه ۱۹۶۰ تا

69. Puppink, "Abortion and the European Convention on Human Rights", 143.

۷۰. از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۶م اروپا کاهش ۷۹ درصدی آمار سقط جنین داشته است. امروزه آمار سقط جنین در اروپا هجده سقط جنین در هر هزار زن است.

Abortion rates, 2020/5/1, <https://www.vox.com/2016/5/11/11657174/abortion-rates-falling>.

71. Sexual Revolution.

72. Sexual liberation.

73. See also: Sexual revolution, 2020/4/13, https://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_revolution.

نگاهی کارکردگرایانه به «سقط جنین آزاد» ... / حسینی و رهایی ۱۵۹

۱۹۸۰م در آمریکا می‌نویسد: «در دهه ۱۹۶۰ انوید^{۷۴} به‌عنوان اولین قرص خوراکی ضدبارداری، انقلاب جنسی را ممکن ساخت.»^{۷۵}

نویسنده دیگری چنین بیان می‌کند: «در دهه ۱۹۶۰ میلادی و با پیدایش انقلاب جنسی در غرب، شاهد رشد لجام‌گسیخته روابط جنسی پیش از ازدواج بوده‌ایم که با عرضه قرص‌های ضدبارداری و سایر وسایل پیش‌گیری، امکان روابط طولانی‌تر و ایمن‌تر فراهم شد.»^{۷۶}

آزادی سقط جنین و قانونی‌بودن آن نیز تلاشی در همین راستاست و گرچه در پوششی تحت عنوان «گفتمان حقوق و منافع» طرح گردیده، درحقیقت آزادی سقط جنین و آزادی جنسی دو روی یک سکه و با هم در پیش‌برد یک هدف در تشریک مساعی‌اند. بنابراین اگر بگوییم کارکرد منفی و نه‌چندان آشکار قانونی‌بودن سقط جنین، زمینه‌ساز هر چه بیشتر روابط آزاد جنسی و بی‌بندوباری اخلاقی است، سخن گزارفی نگفته‌ایم.

۴-۹. صنعت سقط جنین^{۷۷}

«صنعت سقط جنین» تعبیری است که کمپین حمایت از کودکان متولد نشده^{۷۸} بدان اشاره نموده و شاهدی تکان‌دهنده بر ادعای خویش اقامه کرده است. این کمپین که قدیمی‌ترین تشکل مردم‌نهاد در حمایت از حق حیات جنین نیز هست، بیان می‌کند که یکی از بزرگ‌ترین کلینیک‌های ارائه‌دهنده سقط جنین در انگلستان^{۷۹} حتی برای مراجعان خود این امکان را فراهم کرده است که باقی‌مانده جنین خود را برای دفن در اختیار آن‌ها قرار دهد تا در صورت تمایل، آن را در ملک شخصی‌شان دفن کنند. هم‌چنین مراجعان می‌توانند از کلینیک درخواست کنند بقایای جنین را به‌صورت خاکستر درآورد و در اختیار آن‌ها قرار دهد.

کمپین حمایت از حق حیات بیان می‌کند که چنین پیشنهادهایی حکایت از آن دارد که غول بزرگ ارائه‌دهنده سقط جنین در انگلستان دقیقاً متوجه است چه کاری را انجام می‌دهد، چراکه اگر جنین آن قدر بی‌ارزش است که ابزاری آن را قطعه‌قطعه کند و با لوله آزمایشگاهی مکش شود،

74. ENOVID.

75. نانس ال. کوهن، «چگونه انقلاب جنسی، جامعه آمریکا را برای همیشه دگرگون کرد؟» ترجمه ابوالفضل ایمانی راغب، مجله سیاحت غرب، شماره ۱۰۵ (بهار ۱۳۹۱): ۳۵.

76. آدریان فرانکلین، «سکس و توریسم»، مجله سیاحت غرب، شماره ۶۱ (تابستان ۱۳۸۷): ۲۵.

77. Abortion Industry.

78. SPUC: Society for the Protection of Unborn Children. See also: Pro-life, 2020/4/22, <https://spuc.org.uk/>.

79. BPAS: British Pregnancy Advisory Service.

لیاقت دفن یا خاکسترسازی ندارد. این کلینیک حتی به والدین این امکان را می‌دهد که بقایای جنین خود را در کیسه مات ضدآب تجزیه‌پذیر به خانه ببرند.^{۸۰} وقتی به سایت این کلینیک مراجعه کنیم، به نظر می‌رسد هیچ دلیل دیگری برای این که ثابت شود سقط جنین به تجارت نه‌چندان خوش‌آیند تبدیل شده، لازم نیست. این کلینیک علاوه بر آنچه بیان شد، شرایط ویژه‌ای نیز برای مسافران ایرلندی از رزرو بلیت تا انتخاب نزدیک‌ترین شعبه کلینیک مذکور برای سقط جنین در نظر گرفته است.

همه این مسائل حکایت از آن دارد که سقط جنین امروزه در جهان غرب به سمت وسوی پیش رفته است که نمی‌توان گفت این روند در راستای حمایت از حقوق ازدست‌رفته زنان، بنیان نهاده شده باشد و همه این عوامل، دست در دست هم می‌دهند و هر نوع خدمتی را حتی در مورد باقی‌مانده جنین ارائه می‌کنند تا مراجعان به حقوقشان برسند. بنابراین آخرین کارکرد سقط جنین آزاد در جامعه که شاید مشمزنکننده‌ترین آن‌ها نیز باشد، صنعت سقط جنین است.

نتیجه‌گیری

به جرئت می‌توان گفت در هیچ جامعه‌ای در جهان کنونی، سقط جنین به‌نحو مطلق، ممنوع نیست و حتی سخت‌گیرانه‌ترین قوانین - حداقل در برخی مراحل جنینی - در صورتی که ادامه حیات جنین با حیات مادر در تراحم باشد، سقط جنین را مجاز می‌شمارند. با وجود این اگر معتقد باشیم همه کارکردهای منفی برشمرده از قبیل مرگ‌ومیر و عوارض جسمانی ناشی از سقط‌های ناپایم و غیربهداشتی، به‌رسمیت نشناختن حق بر تمامیت جسمانی مادر، تولد کودکان ناقص‌الخلقه و کودکان بی‌سرپرست و... به قوت خود باقی است و هیچ‌یک توجیه‌پذیر نیست و تنها عامل آن نیز غیرقانونی بودن و ممنوعیت سقط جنین است، باز نمی‌تواند حتی از نظر کمیت در مقابل کارکردهای منفی قانونی بودن سقط جنین در جامعه تاب آورد و ناگزیر از باب دفع افسد به فساد هم که شده است، باید به حمایت از حیات جنین و محدودیت سقط روی آورد یا لااقل تعادلی میان تمام حق‌ها و منافع درگیر و مرتبط برقرار کرد تا شیب تند آزادی سقط جنین اندکی ملایم شود، همان رویه‌ای که دیوان اروپایی حقوق بشر با رویکردی کارکردگرایانه از آن تبعیت کرده است. بی‌آنکه هیچ اعتقاد مذهبی یا تحلیل فلسفی در حمایت از حیات جنین داشته باشیم، زمانی که با واقع‌نگری، تنها کارکردهای منفی آزادبودن سقط جنین و کارکردهای منفی ممنوعیت یا

80. Industry of abortion, 2019/10/12, <https://spuc.org.uk/blog/the-abortion-industry-and-body-parts-what-happens-after>.

نگاهی کارکردگرایانه به «سقط جنین آزاد» ... / حسینی و رهایی ۱۶۱

محدودیت گسترده سقط جنین را با یکدیگر بسنجیم، مسلماً به این نتیجه خواهیم رسید که ممنوعیت گسترده یا محدودیت سقط جنین، عوارض بسیار کمتری نسبت به آزادی گسترده آن بر افراد مرتبط و جامعه تحمیل خواهد کرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

کتاب‌نامه

الف- کتب و مقالات

۱- فارسی:

ال. کوهن، نانسی. «چگونه انقلاب جنسی، جامعه آمریکا را برای همیشه دگرگون کرد؟»، ترجمه ابوالفضل ایمانی راغب. مجله سیاحت غرب ۱۰، شماره ۱۰۵ (اردیبهشت ۱۳۹۱): ۳۴-۵۲.

آقایی‌نیا، حسین. حقوق کیفری اختصاصی (جنایات). چاپ ۱۱. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۲.
بلوم، مارکی. «توریسم سقط جنین و گسترش فزاینده آن»، مجله سیاحت غرب ۶، شماره ۶۵ (آذر ۱۳۸۷): ۵۱-۵۳.

توسلی، غلامعباس. نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۶.

رستمی، سحر، فاطمه عبدی، محبوبه احمدی، و ابوعلی دادهیر. «بررسی تطبیقی قوانین سقط جنین در کشورهای جهان»، فصلنامه تاریخ پزشکی ۵، شماره ۱۷ (زمستان ۱۳۹۲): ۷۹-۱۱۲.
شامبیاتی، هوشنگ. حقوق کیفری اختصاصی جرائم علیه اشخاص. جلد ۱. چاپ ۱۰. تهران: نشر مجد-ژوبین، ۱۳۸۵.

علیزاده پاسدار، شیوا. ویلیامز ۲۰۱۰ فشرده بارداری و زایمان. تهران: نشر و تبلیغ بشری-تحفه، ۱۳۹۱.
فتح‌نژاد کاظمی، آریتا، نسیمه شریفی، سمیه خزائیان و علی رمضان خانی. «ابعاد مختلف سقط جنین و سیاست‌های مرتبط با آن در جهان»، مجله اخلاق پزشکی ۱۱، شماره ۳۹ (بهار ۱۳۹۵): ۷۶-۸۹.

فرانکلین، آدریان. «سکس و توریسم»، مجله سیاحت غرب ۶، شماره ۶۱ (مرداد ۱۳۸۷): ۲۳-۳۰.
کوزر، لیوئیس. زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی، ۱۳۹۰.

مشیری، مهشید. فرهنگ زبان فارسی. تهران: نشر سروش، ۱۳۶۹.
معین، محمد. فرهنگ فارسی. جلد ۲. تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵.

میری دلماس، مارتی. «به دنبال حقوق جزای مشترک اروپایی»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی. مجله حقوقی بین‌المللی ۱۵، شماره ۲۱ (زمستان ۱۳۷۶): ۱۸۱-۲۱۲.

۲- لاتین:

Berer, Marge. "Abortion Law and Policy around the World: In Search of Decriminalization", *Health and Human Rights Journal* 19, no. 1 (June 2017): 13-27.

Boonin, David. *A Defense of Abortion*. University of Colorado. Boulder: Cambridge University Press, 2003.

Das Gupta, Monica. "Is banning sex-selection the best approach for reducing prenatal discrimination?" *Asian Population Studies* 15, no. 3 (September 219): 319-336.

Fisher, Brian E. *Abortion: The Ultimate Exploitation of Women*. USA: Published by Online for Life, 2013.

Higgins, Anna. *Sex-Selection Abortion: The Real War on Women*. American Reports Series: Charlotte Lozier Institute, 2016.

Hirvonen, Ewa. "Polish Abortion Tourism." Master's Thesis, Laurea University of Applied Sciences, 2017.

Hornby, A. S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Sixth Edition. Tehran: Published by diba, 1379.

Lee, Ellie. *Abortion Law and Politics Today*. Great Britain: Macmillan press LTD, 1998.

Management of Unintended and Abnormal Pregnancy Comprehensive Abortion Care. Edited by Maureen Paul, Steve Lichtenberg, Lynn Borgatta, David A. Grimes, Phillip G. Stubblefield, and Mitchell D. Creinin. UK: Wiley-Blackwell, 2009.

Puppinc. Gregor. "Abortion and the European Convention on Human Rights." *Irish Journal of Legal Studies* 3, no. 2 (July 2013): 142.

ب- اسناد

Abortion Legislation in Europe, The Law Library of Congress, Global Legal Research Center (January 2015).

American convention of human rights, Adopted at the Inter-American Specialized Conference on Human Rights, San José, Costa Rica, 22 November 1969.

Case of A, B and C v. Ireland; Application no. 25579/05; 16 December 2010.

Case of Brüggemann and Scheuten v. Germany, no. 6959/75, Commission's report of 12 July 1977.

Case of Boso v. Italy, no. 50490/99, Judgment of 5 September 2002.

Case of the S.J. v. BELGIUM, Application no. 70055/10, March 19, 2015.

Case of P and S v. Poland; Application no. 57375/08, 30 October 2012.

Case of R.H. against Norway; Application No. 17004/90; The European Commission of Human Rights sitting in private on 19 May 1992.

European abortion laws a comparative overview, center for reproductive rights, [//reproductiverights.org/sites/default/files/documents/European%20abortion%20law%20a%20comparative%20review.pdf](http://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/European%20abortion%20law%20a%20comparative%20review.pdf).

European convention of human rights.

Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine; European Treaty Series- no. 164, Oviedo, 4. IV, 1997.

General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women) Adopted at the Sixty-eighth session of the Human Rights Committee (March 29, 2000).

Protection of Life During Pregnancy Act 2013, no. 35 of 2013.

Women at work, trends, Executive summary, International Labour Office, Geneva (2016).

پ-سایتها

Abortion in Ireland, 2020/5/2, <https://www.mariestopes.ie/abortion-care/is-abortion-legal-in-ireland>.

Industry of abortion, 2019/10/12, <https://spuc.org.uk/blog/the-abortion-industry-and-body-parts-what-happens-after>.

Pro-life, 2020/4/22, <https://spuc.org.uk/>.

Sexual revolution, 2020/4/13, https://en.wikipedia.org/wiki/Sexual_revolution.

Abortion rates, 2020/5/1, <https://www.vox.com/2016/5/11/11657174/abortion-rates-falling>.

Pro-life, 2020/4/16, <http://www.whyprolife.com/alice-paul-feminist-pro-life-advocate>.

Vocabulary, 2020/4/1, <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/induced+abortion>.

Statistics, 2020/6/2, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/preventing-unsafe-abortion>.

Sex selective abortion, *Nils Muižnieks*, 2020/6/2, <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/sex-selective-abortions-are-discriminatory-and-should-be-bann-1>.